הגיונות אל עמי — לימי הסליחות

ילדותנו וזקנתנו

א. בני העשירים ובני העניים.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ד' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל טפכם... מחטב עציך עד שאב מימיך" (פ' נצבים).

ולכאורה למה הפסיקה התורה ב"טפכם" בין ראשיכם ושטריכם לבין"חטב עציך" וכו' הלא גם לחוטבי עצים ושואבי מים יש טף ויותר נאות היה לכתוב את ה"טפכם" בסוף?

ואמנם עיינתי במפרשי התורה ולא מצאתי ישוב מספיק לזה, אבל תירוץ יפה על זה שמעתי מתלמידי בית הספר העברי... בקרתי שם וראיתי רק בני עניים, רק בני חוטבי עצים ושואבי מים וכדומה וכדומה. ולאו, חלילה, מפני שכל העשירים, הראשים המכובדים וכדומה המה כולם עקרים, אלא מפני שלכל אלה המכובדים הנה לאי-כבוד נחשב להם שילדיהם יבקרו בית ספר עברי, ועל כן מצאה התורה לנכון להזהיר ביחוד לכל אלה האצילים והאפרתים, כביכול, לכל אלה המכובדים אנשי ה"מזרח" שגם אלה היעמדו לפני ד' אלקים עם הטף שלהם, כי להחוטבי עצים ושואבי מים אין נחוצה אזהרה מיוחדת - המה יבואו גם בלי זה עם הטף ועם הנשים.

וגם על זה נחוץ לדייק, למה כתבה התורה "טפכם" בלשון רבים "וגרך" בלשון יחיד? וגם על זה נתנו לי ישוב מספיק אלה בני הגבירים והעשירים שמהם לא תצא תורה, גם אלה, אם אבותיהם בבחינת יראים המה, כביכול, גם אלה יוצאים ידי חובתם לבניהם בלקחם להם מורה פרטי להוראת שעה, אבל ח"ו לבני מיוחסים אלה ללמוד בצוותא חדא עם כל שאר בני דלת עם.

אבל התורה אומרת לא כן, "טפכם... וגרך אשר בקרב מחניך", אם אינכם רוצים שבניכם יהיו גרים בבית ישראל, אז עליכם לראות שיהיו "טפכם" בלשון רבים, וילמדו תורה בחבורה ולא ביחידות, להגר נאה ויאה הלשון יחיד אבל לא להטף שלכם.

ב. השחרית והמוסף שלנו.

בכל ימי הסליחות אנו צועקים בכל כוחותנו "אל תשליכנו לעת זקנה ככלות כוחנו אל תעזבנו", ובאמת זהו דבר בעתו לבכות בקול גדול ולאמר בכוונה רבה את התפלה הזו דוקא בתפלת הסליחות.

הסליחות היא ההקדמה לראש השנה ויום הכיפורים, ואתם זוכרים בודאי כי בכל ראש השנה ויום הכיפורים הנה המבקרים בבית הכנסת בתפלת השחרית הם מעט מזעיר, ורק לתפלת המוסף המה מתרבים יותר ויותר, ביחוד בעת תפלת כל נדרי ונעילה הנה צר המקום מהכיל את כל המתפללים, אז רק אז עומדים צפופים וכל בתי כנסיות ובתי מדרשות מלאים על כל גדותיו, ואמנם סמל מעציב ומכאיב עד דכדוכה של נפש הנני רואה בזה.

תפלת שחרית הוא סמל השחרות שלנו, מוסף סמל ימי העמידה שלנו, מנחה סמל ימי הירידה, ונעילה סמל הזקנה והשיבה, כשאנו עומדים כבר קרוב לנעילת החיים שלנו. ואמנם, דא עקא, כי אין שחרות אצלנו, וכשאתם באים לבית הכנסת הנכם מוצאים יהודים של ימי עמידה, יהודים של ימי ירידה, אך נוסף על כולם, יהודים של ימי נעילה, שכבר עומדים קרוב לנעילת החיים, שכבר מבקשים להם אחוזת קבר לנוח שם מנוחת עולמים, ורגלם אחת עומדת בבית הכנסת ורגלם השניה כבר בבית הקברות, ועל כן רק לתפלת נעילה וכל נדרי צר המקום מלהכיל את כל המתפללים, וזהו סמל היהדות בזמנינו, שיש לנו רק יהודים של ימי נעילה ולא יותר.

וכדי להבליט ולהדגיש כי לא זהו הדרך, הננו קמים לפני ראש השנה דוקא באשמורת הבוקר להראות, כי היהדות מבקשת ודורשת דוקא את ימי הילדות, דוקא את אביבה של השחרית, דוקא את אשמורת הבוקר, דוקא את עמוד השחר ונץ החמה.

וכשאנו באים לבית הכנסת ולבית המדרש לסליחות, ואנו מוצאים שמה דוקא את זקני העדה, הזקנים כפשוטם ולאו דוקא כמשמעם, הזקנים שכבר ימיהם מנויים וספורים, הקנדידטים הראשים להה"חברה קדישא", אז מבלי משים תתפרץ מאתנו

אנחה השוברת את כל גופו של אדם:

"אל תשליכנו לעת זקנה" אל תשליך את היהדות לימי זקנה, אל תהא היהדות רק דבר שכבר בלה מזוקן.

תפלת סליחות והזקנים - ורק זקנים, הלא זהו תרתי דסתרי.

"אל תשליכנו לעת זקנה", האב שואל להבן מפני מה אתה מעשן בשבת? האם שכחת שהיום שבת? לא, שכחת שאסור ליהודי לכתוב בשבת? לא, אלא מה שכחת? שכחתי שאני יהודי, ואמנם בנים כאלו יש למכביר, ורק לעת זקנה המה נזכרים שיהודים המה.

ואולי מפני זה נשתנה המנהג שבמקום להשכים ולומר סליחות באשמורת הבוקר, נוהגים כעת בהרבה קהילות להגיד זאת בחצי הלילה.

כי לפנים היתה היהדות בעיקרה ענין של ילדות "חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כב, ו), והיום כל היהדות הוא רק ענין של "מושב זקנים".

"אל תשליכנו לעת זקנה".

בושנו מכל דור ודור

"אשמנו מכל עם בושנו מכל דור ודור" וכו' ומאידך גיסא אנו אומרים "אתה בחרתנו מכל העמים" וכו' ואין בזה שום סתירה, כי אמנם הננו העם הנבחר מכל העמים מחד גיסא, אבל מאידך גיסא יש לנו חולשה מה שאין זאת בשום אומה ולשון, והחולשה ומקום התורפה שלנו הוא בזה ש"בושנו מכל דור ודור".

"אשמנו מכל עם", בזה ש"בושנו מכל דור ודור". ולמרות הסעיף הראשון בהשולחן ערוך שלנו כי "אל יתבייש מפני המלעיגים עליו" הננו מתביישים גם מאלה שאינם מלעיגים עלינו כלל וכלל. הננו מתביישים בכל דבר שיש בזה משום רוח היהדות, ואיננו מתביישים כלל ממעשים שאין בהם טעם וריח כלל כיון שיש בזה משום מנהג הגויים.

הננו מתביישים לסגור את החנויות ביום השבת, אף במקום שאין בזה משום חסרון כיס כלל וכלל וכדומה וכדומה.

שאלתי פעם אחת ליהודים מכובדים אנשי צורה ובעלי מזרח, מדוע אינכם שולחים את בניכם לבית הספר העברי, ששמה לומדים גם את הלמודים הכלליים לא פחות בכל האופנים מבתי הספר הכלליים. והתשובה בפיהם היתה, כי החסרון של בית הספר הנ"ל הוא מה ששם לומדים כמובן רק יהודים.

ואמנם היתכן שאשכנזים, צרפתים וכדומה יאמרו, שאינם רוצים לשלוח את בניהם לבתי ספר ששם יש רק אשכנזים, צרפתים וכדומה. ואמנם מה שלא יתכן בשום אומה ולשון, אפשר ואפשר אצל העם הנבחר, המיוחסים שבכל האומות.

"אשמנו מכל עם" בזה ש"בושנו מכל דור ודור". כל האומות רוצות שאחרים יתביישו מהם, ואנחנו הננו מתביישים רק מאחרים.

"נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא" (ראש השנה כז, ב), כי דא עקא, שהננו שומעים ומרגישים את כל הקולות החיצוניים, ואלו את קול הפנימי של אומתנו אין אנו שומעים ואין אנו מרגישים.

"אשמנו מכל עם וכו' טירתנו היתה לשמה יפי אדמתנו לזרים כוחנו לנכרים", ואמנם גם להשונאים שלנו אי אפשר להם לבלי להודות על האמת, כי יש לנו כחות מרובים ומצוינים יותר מכל האומות והלשונות שבתבל, יש לנו מיניסטרים בעד הרבה והרבה מדינות, אבל דוקא בעד עצמנו גופא "אין מנהל לה מכל בנים ילדה".

"כוחנו לנכרים" יש לנו כוחות מרובים, אבל, דא עקא, ש"כוחנו לנכרים", אך לא לנו הם כי אם לצרינו.

ורק זו היא הסבה שטירתנו היא עד היום לשמה ויפי אדמתנו לזרים, כי אמנם יש לנו מנהלים בעד זרים, אבל אין לנו מנהלים בעד עצמנו גופא.